

HOLODOMOR



# Holodomor

Diane Desmarais

*Star* | SKRIBIS

© De auteur

SKRIBIS is een onafhankelijk publicatieplatform.

Publicaties bij SKRIBIS worden uitgebracht in eigen beheer.

SKRIBIS

[info@skribis.be](mailto:info@skribis.be)

[www.skribis.be](http://www.skribis.be)

Zetwerk & cover: SKRIBIS

Diane Desmarais

Holodomor

Gent, 2025, 248 p.

ISBN 978 94 935 2900 7

D/2025/3988/13

NUR 689

*Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of vermenigvuldigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur-uitgever.*

*Niemand heeft zoveel verbeelding dat hij  
zich de werkelijkheid kan voorstellen.*



# Inhoud

Voorwoord	9
1. Een korte geschiedenis van Oekraïne	19
2. De Joden	35
3. De rampzalige twintigste eeuw: revolutie en oprichting van de Sovjet Unie	67
4. Tsjeka, GPU, NKVD	79
5. Oprichting van de Sovjet Unie en haar machtsstructuren	89
6. De aanleiding: de Nieuwe Economische Politiek	101
7. De goelag	109
8. Uitroeiing door honger	117
9. Getuigenissen	147
10. De man van staal en andere machthebbers	169
11. Chroesjtsjov	199
12. Westerse eigentijdse getuigen: de affaire Duranty	205
13. Genocide?	221
14. Ontkenners, erkenners en weifelaars	225
Nawoord	233
Geraadpleegde literatuur	247



## Voorwoord

Van 1931 tot 1932 had een gruwelijke genocide, wat betreft het aantal doden, plaats in Europa. Deze volkerenmoord is bekend onder de naam 'Holodomor'. Het is een Oekraïens woord, waar 'holod' of 'golod' honger betekent en 'omor' moorden. De genocide was het gevolg van een bewust voortgebrachte hongersnood die ten minste een kwart van de Oekraïense bevolking vernietigde. Ze had plaats in Oekraïne, dat op dat moment deel uitmaakte van de Sovjet Unie onder het bewind van Stalin en zijn trawanten.

De omvang en gruwelijkheid tarten de menselijke verbeelding. De Holodomor was verschrikkelijk, vooral door de methode van uitroeiing: honger, georganiseerd door het eigen bewind. Het resultaat was het lijden en sterven van miljoenen onschuldige mensen. En het gebeurde in vreedstijd. Deze hongersnood was het gevolg van een economische politiek die de triomf moest verzekeren van een ideologie: het marxisme of de dictatuur van het proletariaat. De hongerdood spaarde niemand. Duizenden dorpen werden van de kaart geveegd. De beschrijvingen en getuigenissen van deze tragedie maken een diepe indruk. De getuigen behoren praktisch allemaal tot het verleden aangezien bijna allen overleden zijn.

Sterven van honger is een pijnlijke en wrede dood. De dood komt nadat de hongerende een lange fysieke en morele doodstrijd

heeft ondergaan. Na enkele weken zonder voedsel, verandert het slachtoffer in een levend skelet. Ook de mentale toestand verandert. Krankzinnigheid en wanhoop doen alle vormen van mededogen voor de naasten verdwijnen.

Het geweten verdwijnt. Mensen begaan misdaden die ze in normale tijden zouden verafschuwen. De hongerende wordt soms gedreven tot kannibalisme om te overleven, soms tot moorden, zelfs van hun eigen familie.

De hongersnood was dus niet het gevolg van natuurlijke omstandigheden, zoals dikwijls het geval is, noch ten gevolge van oorlogen en conflicten.

Ze viseerden een volledige klasse en etnische groep: de Oekraïense boeren, de koelakken.

De onmiddellijke aanleiding tot de Holodomor was de tegenstand tegen de collectivisatie van de landbouw.

Deze collectivisatie had plaats bij de uitvoering van het eerste vijfjarenplan door het Gosplan, de commissie voor economische planning.

Geschiedkundigen hebben deze tragedie beschreven als de 'ontkoelakisering'

Het is volledig onjuist ze te beschouwen als herenboeren die grote domeinen bezaten of landarbeiders tewerk stelden. Het waren grotendeels gewone boeren die zichzelf en hun familie bestaanszekerheid wilden verschaffen met hetgeen ze teelden. Sommige huurden soms seizoenarbeiders in voor de oogsten. De hongersnood trof ook de Kozakken, de Tataren en de Wolga-Duitsers en ook Russen. Maar tachtig procent was Oekraïens. Het werd beschouwd als de grootste tragedie in de geschiedenis van Oekraïne.

In dit boek probeer ik een antwoord te geven op het waarom van deze catastrofe, uniek in de geschiedenis.

Het is moeilijk om precieze cijfers te geven wat betreft het aantal overlijdens. Geschiedkundigen geven cijfers gaande van drie tot

twaalf miljoen, maar de meeste deskundigen schatten het aantal slachtoffers op vijf à zes miljoen.

Dit aantal omvat niet alleen degenen die gestorven zijn door de hongersnood, maar ook zij die gedeporteerd werden naar de goelag. In de kampen van de goelag stierven verscheidene honderdduizenden gevangenen van ziektes en ontbering of soms door executie.

Het systeem van concentratiekampen wordt vaak geassocieerd met nazi-Duitsland, maar de eerste van die kampen werden opgericht tijdens de Amerikaanse successieoorlog waar ongeveer 56.000 slachtoffers de dood vonden.

Andere beruchte kampen werden door de Britten opgericht tijdens de Boerenoorlogen in Zuid-Afrika. Er waren er in totaal 45. De slachtoffers waren voornamelijk vrouwen en kinderen. 27.927 personen kwamen in deze kampen om, waaronder 22.674 kinderen. Winston Churchill, Lord Kitchener en ook Baden-Powell, de uitvinder van de scoutsbeweging, waren officieren in deze oorlog. Hongersnood werd ook elders gebruikt als oorlogswapen, bijvoorbeeld in de negentiende eeuw in Ierland. Historici beschuldigen terecht de Britse regering ervan de Ieren te hebben willen uithongeren, die zich voornamelijk voedden met aardappelen. In de jaren 1845-1850 mislukten de oogsten door een schimmelziekte in natte jaren en door de droogte in droge jaren. Maar de Britse regering stuurde geen voedsel naar Ierland om de hongersnood te verlichten. Vele liberale afgevaardigden zagen de hongersnood als een middel om van de boeren af te komen en zich aldus de verlaten Ierse gronden en landerijen toe te eigenen. Maar deze hongersnood was het gevolg van natuurrampen en was niet opzettelijk bedoeld door een tiranniek regime die een volk wilde uitroeien.

De Sovjet Unie was echter het eerste totalitaire systeem om concentratiekampen op grote schaal op te richten om politieke tegenstanders uit de weg te ruimen.

Het systeem verschilde dan wel met dat van nazi-Duitsland, maar het aantal slachtoffers was gelijk, zonet hoger.

Na de Tweede Wereldoorlog heeft men soms een manicheïstische benadering van de geschiedenis: Groot-Brittannië, Frankrijk en de Sovjet Unie vertegenwoordigen het 'Goede' in tegenstelling tot het 'Kwade', vertegenwoordigd door de landen van de asmogendheden, Duitsland, Italië, Japan en hun geallieerden; landen als Slovenië, Bulgarije, niet-Slavische landen als Roemenië en andere naties; zelfs moslimlanden.

Vele volkeren van andere naties hebben het communistisch regime bestreden, zoals de Balten, Polen, Russen en vele Oekraïners. Zij vormden militia's die samen met nazi-Duitsland vochten, bijvoorbeeld in de Waffen-SS, zoals de SS Galizië.

Als men spreekt van de Holodomor bedoelt men alleen de hongersnood in Oekraïne, maar tijdens het communistisch bewind hadden ook andere vreselijke hongersnooden plaats, bijvoorbeeld deze van 1921, na de burgeroorlog: ongeveer vijf miljoen mensen stierven toen van honger, vooral Russen door de chaos die er heerste. De landbouwproductie was erg gedaald. Na deze eerste mislukking voerde Lenin de Nieuwe Economische Politiek in, de NEP, om de catastrofe af te wenden uit vrees voor de opstand van de massa's, arbeiders en boeren, en de voedselproductie steeg weer. Niettemin waren Lenin, Trotski en Stalin en vele mededaders verantwoordelijk voor de Holodomor, alleen al doordat ze de grondvesten legden van een misdadig regime.

De schuldigen en de slachtoffers worden beschreven in aparte hoofdstukken, alsook de historische context waarin die tragedie plaatsvond.

Dit boek is het resultaat van opzoekingen op internetsites, encyclopedieën en krantenartikelen, maar vooral van het lezen van geschiedenisboeken.

Wat echter opvalt is dat er weinig over de Holodomor is gepubliceerd, tot nu toe, vooral als men kijkt naar hoeveel slachtoffers

het eiste. Vraag aan toevallig uitgekozen mensen in de straat: ‘Weet u wat de Holodomor is?’ Er is veel kans dat weinigen een correct antwoord zullen kunnen geven. Wat zijn de redenen van deze onwetendheid?

De landen van Oost-Europa, zoals Polen, de Baltische staten, Tsjecho-Slowakije, Hongarije, Roemenië en vanzelfsprekend Oekraïne, werden na 1945 volledig van de rest van het continent afgesneden. Ze werden bezet door een totalitaire staat, de USSR. Het systeem bestond tot aan de val van de Muur in Berlijn in 1989. In 1992 verdween ook de Sovjet Unie, nadat president Gorbatsjov aan de macht kwam.

Gedurende twee generaties hebben de oude staten van Midden- en Oost-Europa onder het communistisch juk geleefd.

De machten in deze landen hadden er geen voordeel bij om een exacte historiografie te verspreiden. De hogere echelons legden een aangepaste interpretatie van de geschiedenis op aan hun onderdanen, in feite niets anders dan propaganda, vooral aangaande de Tweede Wereldoorlog.

Geschiedenisboeken waren onder controle van de ‘Glavlit’, de officiële censuur. Als de inhoud van deze boeken niet overeenstemde met de officiële versie van de geschiedenis, werd het verboden ze te publiceren, net zoals artikelen in kranten.

Private uitgeverij waren verboden. De enige manier om iemands opinie uit te drukken waren vaak de ‘samizdaten’, geschriften die in het geheim werden gedrukt en verspreid. Maar de pers was vaak de enige bron van inlichtingen voor hen die wilden weten wat er, onder meer, gebeurde op politiek vlak. Nochtans hadden vele Russen, Balten, Duitsers en andere volkeren hun vaderland verlaten, waren naar het westen gevlucht en hadden de verantwoordelijken ter plaatse ingelicht over de wreedheden van het Sovjetregime.

Het is slechts vanaf de jaren tachtig dat de archieven zich langzaam openen en met de herwonnen vrijheid, ook de vrijheid van onderzoek over de geschiedenis terugkwam.

Maar vele archieven zijn nog niet toegankelijk en historisch onderzoek is nog altijd moeilijk.

Men mag ook aannemen dat vele documenten over de Oekraïense hongersnood onder de stalinistische dictatuur werden vervalst of vernietigd.

In de Russische encyclopedieën zal men het woord 'Holodomor' niet aantreffen.

Het is duidelijk dat de Sovjet Unie zo veel mogelijk de sporen van deze misdaad tegen de mensheid heeft uitgewist.

Het Oekraïense volk werd zelfs gedwongen hun eigen geschiedenis te vergeten en in te ruilen tegen 'historische' informatie die vals was. De geschiedenis van de Holodomor moet dus eigenlijk nog geschreven worden.

Het feit dat westerse historici zelden Slavische talen zoals Russisch of Oekraïens machtig zijn, speelt vermoedelijk ook een rol. Een andere hindernis is dat de meeste geschriften geschreven zijn in cyrillisch schrift.

De vernietiging van de boerenklasse betekende niet alleen de uitroeiing van miljoenen mensen zonder gezicht, maar ook van hun cultuur en hun tradities.

Dit onderwerp werd zeker onderbelicht in de westerse media. Blijkbaar heeft de communistische propaganda haar werk gedaan en een van de grootste misdaden in de geschiedenis onvoldoende belicht.

Nochtans verschenen duizenden titels over de Tweede Wereldoorlog en vooral over de Holocaust. Jaarlijks verschijnen er honderden boeken, artikelen, films en documentaires over dit onderwerp. Is dit toeval? Waarom werden er nooit boeken geschreven of films gemaakt over de Holodomor? Natuurlijk schrijven de overwinnaars steeds de geschiedenis.

Een historica, Weronika Kuzniak, schrijft over het incident van Gleiwitz (de aanleiding voor de Tweede Wereldoorlog): *"The British Empire, notably Winston Churchill, was very interested*

*in war breaking out on the continent to the benefit of the Empire standing long standing "Divide and Conquer" strategy. Nazis HAD TO LOOK WORSE than anyone else".*

Het is de bedoeling met dit boek het grote publiek over deze zo weinig bekende tragedie te informeren. Het is een eerste stap om deze onwetendheid weg te nemen. Dit boek is slechts een schets. Natuurlijk is Rusland niet geneigd om zich te verdiepen in zijn eigen recente geschiedenis op dit gebied, uit schrik om gebrandmerkt te worden als opvolger van dit criminele regime dat dood en vernietiging bracht over de volkeren die het domineerde.

Zullen Russische historici zich over dit verleden buigen? Waarschijnlijk niet.

Eigenlijk is dit in vele landen het geval. Wanneer een land misdaden pleegt tegenover de mensheid, verloochent het zijn objectiviteit ten aanzien van het verleden. Wanneer deze staat een dictatuur is, treft men vele schrijvers en cineasten die zich baseren op vervalsingen en leugens, zonder de minste kritische geest. Zelfs aan de uitroeiing van de Noord-Amerikaanse inheemse bevolking is men grotendeels voorbijgegaan, niettegenstaande de Verenigde Staten een democratie zijn. In de westerns (en het genre bevat films, televisiereeksen, boeken en zelfs schilderijen) worden de indianen vooral als schilderachtige figuren voorgesteld. Men wil al te dikwijls de misdaden van de eigen natie verdonkeremanen. Maar er is geen reden voor de westerse staten om de geschiedenis van de Holodomor te negeren.

Als men de geschiedenis van de Holodomor beschrijft is het ook noodzakelijk de gebeurtenissen te beschrijven die plaatshadden voor de bolsjewistische revolutie in Rusland. Anders is het moeilijk voor de lezer om deze gebeurtenissen te begrijpen. Geschiedenis is als een snel vlietende stroom: een onderwerp apart behandelen zonder de voorgeschiedenis is alsof men een glas water uit de stroom zou beschrijven en analyseren.

De verschrikkingen van de Sovjetstaat in de jaren twintig en dertig in Oekraïne hebben de haat van de Oekraïense bevolking opgewekt tegen de daders.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat toen de Duitse troepen de Sovjet Unie aanvielen, vele Oekraïners hen als bevrijders ontvingen. De overlevenden van de Holodomor herinnerden zich nog goed aan de gruwelen van die tijd in het begin van de jaren dertig. In het negende hoofdstuk laat ik de slachtoffers van de Grote Hongersnood in Oekraïne aan het woord. Zoals gezegd hebben weinig mensen die getuige waren van de Holodomor, er objectief over geschreven. Daarom wijd ik een apart hoofdstuk aan de uitzonderingen, namelijk journalisten als Gareth Jones en George Orwell, maar ook aan ontkenners zoals Walter Duranty. Deze schrijvers waren eigentijdse getuigen en hebben over de hongersnood bericht.

Een van de eerste historici die de Holodomor beschreven heeft is Robert Conquest. Hij is de auteur van *The Harvest of Sorrow*. Dit boek is pas verschenen in 1986.

Conquest schreef ook over andere misdaden onder het communistisch bewind, zoals de hongersnood in de jaren twintig, na de burgeroorlog. Hij schreef over *The Great Terror*, over de verschrikkingen tijdens de revolutie en deze van de 'Grote Zuiveringen' op het einde van de dertiger jaren. Deze boeken zijn nog actueel en zeer aan te raden.

Maar één schrijver heeft alle anderen overvleugeld om het drama van de bolsjewistische revolutie in Rusland in de twintigste eeuw te beschrijven, Alexander Solzjenitsyn, een Rus, winnaar van de Nobelprijs voor literatuur in 1970. Hij is de schrijver van onder meer *De Goelag Archipel*.

Hijzelf was gevangene tijdens de dictatuur van Stalin. Een apart hoofdstuk beschrijft deze instelling, de goelag waar duizenden Oekraïners en Russen leden en stierven.

Ik eindig dit voorwoord met de woorden van Solzjenitsyn:  
*“In 1932-1933, vijf à zes miljoen mensen agoniseren en vergaan van de honger, en dat op de grenzen zelf van Europa en de vrije pers blijft stom en houdt zijn mond? [...] Wellicht moet men als oorzaak van dit enigma aannemen, het extreem linkse gedachtegoed van de westerse pers van toen en zijn overdreven bewondering voor het socialistisch experiment in de USSR, maar – tout de même – hoe niet stomverbaasd zijn om vast te stellen welke graad van blindheid en onverschilligheid men kan bereiken tegenover lijden van tientallen miljoenen mensen.”*



# 1

*Wie niets weet moet alles geloven*

## **Een korte geschiedenis van Oekraïne**

De bewogen geschiedenis van Oekraïne is zoals voor elke geschiedenis geldt mede bepaald door geografische factoren. Het land is bekend om zijn rijke landbouwgronden. Wie herinnert zich niet dat er vroeger op school verteld werd over de ‘zwarte’ Oekraïense aarde? Deze is erg vruchtbaar vanwege de rijkdom aan organische stoffen. Soms reikt deze bovenlaag tot tien meter diep. Oekraïne is in staat om Europa te voorzien van voedsel voor mens en dier. Landbouw, vooral het verbouwen van graan en gerst, is in Oekraïne nog steeds de voornaamste bron van rijkdom; het land heeft ook een uitgebreide veestapel.

De grond is rijk aan steenkool en ertsen. Vooral het oostelijk gelegen Donetsbekken beschikt over enorme reserves aan steenkool; diensgevolge hebben er zich in de negentiende en twintigste eeuw ijzer- en staalindustrieën ontwikkeld. Het land bestaat voor het grootste deel uit laaglanden, waar grote rivieren vloeien, waaronder de machtige Dnjepr.

Oekraïne is gelegen in Oost-Europa – het woord Oekraïne zou grensland betekenen.

Het zuiden ligt aan de Zwarte Zee, waarin zich het strategisch interessante schiereiland de Krim bevindt. Grote bergketens begrenzen het land in het westen, de Karpaten.

Tijdens oorlogen en invallen kon de bevolking zich verschuilen. Dat is vaak nodig geweest.

In de loop van de geschiedenis werd Oekraïne dikwijls aangevalen door veroveraars die zich de rijkdom van het land wilden toe-eigenen, voor de industrialisatie, vooral de agrarische rijkdommen. Mongolen, Tataren, Polen, Litouwers en Roemenen waren achtereenvolgens bezetters.

Maar de laatste eeuwen was het vooral de grote buur Rusland die zich inspande zijn gebieden naar het westen uit te breiden en er Russen te vestigen. Het is daar deels in geslaagd, zodanig dat een belangrijk deel van de huidige bevolking zich als Russisch beschouwt en Russisch spreekt, vooral in het oosten. Dat was ook een van de gevolgen van de Holodomor, zoals we zullen zien. Oekraïne werd als land op de kaart gezet toen in de negende eeuw de inwoners vroegen aan de Varjager Rurik om hun hoofdman te worden. Varjagen zijn Germaanse Vikingen uit Scandinavië die zich oostelijk verspreidden en er hun macht vestigden. Hun koninkrijk strekte zich uit in de gebieden van Oekraïne, maar ook grote delen van Rusland en Wit-Rusland in het noorden. In feite begint de geschiedenis van Oekraïne ook met de geschiedenis van Rusland. Maar in de twaalfde eeuw was Rusland nog maar een klein vorstendom in het gebied Rostov-Soesdal, dat zich geleidelijk uitbreidde. Het is slechts vanaf de regering van Peter de Grote dat Rusland langzaam uitgroeit tot een grootmacht. Oekraïne wordt ook Klein-Rusland genoemd en zijn bewoners Klein-Russen.

De Scandinavische heersers heetten de 'Kievan Rus', vanwaar het woord Rusland voortkomt. Kiev werd de hoofdstad van het rijk en kende zijn bloeitijd in de tiende en elfde eeuw. De stad is gelegen aan de Dnjepr. Die stroom was een natuurlijke waterweg waarvan de ondernemende Vikingen gebruikmaakten voor de handel. De bevolking van Oekraïne was in tegenstelling tot zijn Germaanse heersers Slavisch van afkomst. De Varangische koning Volodimir de Grote, bekeerde de bewoners van zijn rijk tot het christendom.